

A MAGYAR-JUGOSZLÁV-ROMÁN HÁRMASHATÁRPONT KIJELÖLÉSE 1922-1925

*DESIGNATION OF THE HUNGARIAN-YUGOSLAVIAN-ROMANIAN
TRI-BORDER POINT, 1922-1925*

DR. SUBA JÁNOS PHD alezredes

Térképtárvezető, Hadtörténeti Intézet és Múzeum,
Hadtörténeti Térképtár Budapest.

ABSTRACT

The tri-border means the point where the borders of three states meet. In the terrain tri-border signs (Triplex Confinni) mark the beginning and the end of the common border area of the three neighbour countries. The Clause 27 of the Peace Agreement signed in Trianon on 4th June 1920 defined the new border of Hungary. The tri-borders along with their end and beginning points are clearly marked in the description. The partial designation of the border is delegated to the committees by the Clause 29. Four tri-border points of Hungary are established, marked and consolidated with signs by the Trianon Peace Agreement. The issue of the South-East tri-border along with the Porgány issue – regarding the village Porgány nearby – emerged even in front of the Council of the Ambassadors at the time of the Trianon border designation. Finally it had been sorted out in June 1925, after a lot of debates, just before the Hungarian-Romanian Border Designation Committee dissolved. As a result, the stone that marked the tri-border point was set in the location defined by the decision which had been made on 12th June 1922. The study reviews this diplomatic battle, which finally turned out to be fruitless.

1. Bevezetés

A hármashatár, három állam államhatárának találkozási pontját jelenti. A terepen hármashatárjelek (Triplex Confinni) jelzik a három szomszédos állam közös határszakaszának kezdetét, illetve végét.¹⁴⁴ 1920. június 4-én Trianonban aláírt békeszerződés 27. cikke határozta meg Magyarország új határvonalát.¹⁴⁵ A leírásban konkrétan szerepelnek a hármashatárok, a szakaszok végpontjai, illetve kezdőpontjai. A határvonal részletes megállapítását a békeszerződés 29. cikke a bizottságokra bízta. A Határmegállapító Bizottságok (HMB) a Szövetséges és Tár-

144 Suba 2008/a

145 Gulyás 2012/a

sult Hatalmak és az érdekelt államok képviselőiből álltak, amelyet szintén törvények szabályoztak, a 42., 46., 50. és 71. cikkelyek.¹⁴⁶ Magyarországnak a trianoni békeszerződés értelmében négy hármashatárpontja került megállapításra, kijelölésre, határjelekkel való állandósításra.¹⁴⁷

A trianoni határmegállapítás idején a délkeleti szóban forgó triplex kérdését, amely – a mellette lévő Porgány faluval* azaz – a Porgányi kérdéssel együtt a Nagykövetek Tanácsát is megjárta, hosszas huzavona után a közvetlenül a Magyar-Román HMB feloszlása előtt, 1925. júniusában úgy intézték el, hogy a hármas határt jelző követ az 1922. június 12-én hozott határozatnak megfelelő helyen állították fel.¹⁴⁸ Jelen tanulmányban erről a meddőnek bizonyult diplomáciai csatározásról lesz szó.

2. Magyar-Román határmegállapító Bizottság

Magyarország határainak kijelölése a HMB-k feladata volt.¹⁴⁹ A HMB-ok működése, amelyhez a magyarok nagy reményeket fűztek- bár a HMB-nak kiadott nyílt és a titkos utasítások behatárolták illetve azok szubjektív értelmezése tovább szűkítette a mozgásterüket, másrészt a szomszédos országok hullarabló mentalitása és a győztesek erőszakossága következtében – csak a trianoni határvonal terepen való kitzésére korlátozódott.

A trianoni magyar-román határ déli szakaszának megállapítása a történelmi Magyarország térszerkezetének széttörése, az etnikai sokszínűség következtében a különböző érdekellentétek (magyar, román, szerb) központjában voltak.¹⁵⁰

A Magyar-Román HMB 1921. augusztus 2-án Párizsban alakult meg, elnöke Meunier francia tábornok lett. Nagy Britanniát Russel alezredes, Olaszországot Paolotti alezredes, Japánt Sano kapitány képviselte. A Román delegáció vezetője kezdetben Toma Dumitrescu ezredes volt. Később helyettese Constantin Dumitrescu ezredes később dandártábornok – vette át a delegáció vezetését. A magyar delegáció elnöke Dormándy Géza vk. ezredes volt, aki 1921. november 22-én távozott, utána (hat hétig) Oláh Gyula vk. százados, 1922. január 2-től kezdve Czeke Aladár vk. ezredes, majd Szentmiklósy Andor követségi attasé, végül május 10-től kezdve Dietrich Alfréd sorhajókapitány (ezredes) töltötték be a biztosi, illetve a biztos helyettesi funkciót.

A bizottságban szavazással dönttek el a kérdések. A vitás kérdések szavazásánál legjobb esetben az angol és japán biztosok szavaztak a magyar mellett. Miután az

146 Suba 1996

147 Suba 2000; Suba 2004

148 Suba J 2009/a

149 A bizottságokra lásd: Suba J (2001, 2002, 2008b)

150 A témakör szempontjából az alábbi tanulmányokat tartjuk fontosnak (Csüllög 2008/a; Csüllög 2008/b; Csüllög 2010; Gulyás 2002; Gulyás 2005/a; Gulyás 2005/b; Gulyás 2009/; Gulyás 2012/b; , Kókai 2000; Kókai 2009; Kókai 2015/a; Kókai 2015/b; Suba 1996; Suba 2000; Süli-Zakar-Csüllög 2006.

olasz és francia biztos mindig és céltudatosan a magyar biztos ellen volt, így szavategyenlőség állt be. A francia biztos, mint elnök még egyszer szavazott és így a magyar érdekekkel ellenkező javaslatot szavazattöbbségre hozta.¹⁵¹

Magyar részre előnyös döntés, vagy változás egyáltalán nem fordult elő, de ott ahol ez látszólag megtörtént, – mint pl. a nagypéli zsilip esetében – a bizottság a leggyöngébb ürügy alatt – egy akár már végleges döntését is – sietett megsemmisíteni a magyar fél hátrányára.¹⁵²

A többi határbizottságoknál szokásos eljárással ellentétben „idegen” területen a magyar delegációnak nem volt iniciatív joga s nem intézhetett kérdéseket a lakosághoz. Ezáltal a román fél könnyűszerrel úgy állíthatta be a helyszíni tárgyalásokat, ahogy neki jólesett.

A román hatóságok rendkívül ügyesen burkolt presziós eljárásával szemben, a bizottság egyáltalán nem foglalt állást, a Porgányi kiutasított bíró esetének kivételével, ahol az angol biztos volt az állásfoglalás kezdeményezője. Egyes esetekben (Magyarpécska, Kisiratos) a bizottság látszólag utánajárt a botránynak, de minden esetben elfogadta a román hatóságok kibúvó magyarázatát és kielégítőnek találta azt minden további utánajárástól.¹⁵³

3. Délkeleti hármashatárpont a békeszerződésben

A trianoni szerződés 27. cikke a magyar-jugoszláv-román hármas határpontot (triplex) és az abban érintkező magyar-jugoszláv és magyar-román határrészeket a következőképpen írja le: „...innen (ti. a Tisza Szeged alatti folyásától) általában kelet felé, Kiszombor állomástól délnyugatra körülbelül 4 km. távolságra, körülbelül kelet-délkeletre a 84. magassági ponttól és dél-délnyugatra a 83. magassági ponttól a helyszínén választandó pontig, amely hármas határpontja lesz Romániának, Magyarországnak és a Szerb-Horvát-Szlovén Államnak: a helyszínen megállapítandó vonal, amely Gyála és Ószentiván helyiségek, továbbá Óbék és Kübekháza közt halad.” Később a felsorolt községek közül Gyálát** és Óbék¹⁵⁴ a Sevrésben 1920. augusztus 10-én egyfelől a Szövetséges és Társult Főhatalmak másfelől Lengyelország Csehszlovákia, a Szerb-Horvát-Szlovén állam és a Román királyság között létrejött un. határszerződés Jugoszláviának juttatta.

151 Lásd: Suba J (2002): Egy határmegállapító bizottság anatómiája: a magyar- csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921- 1925. In: “Ahol a határ elválaszt „Trianon és következményei a Kárpát-medencében. (szerk.: Pásztor Cecília) Balassagyarmat-Várpalota 2002. (560.p.) 199-224. p

152 Suba 1996; Suba 2000; Suba 2004

153 Suba 1996

154 Óbéba vagy Óbék (románul: Beba Veche, németül: Altbeba) községközpont Romániában, Temes megyében. Kübekházától 3, Makótól 10 kilométerre található. A település nevét kezdetben Ó-Bébának, később Óbéknak írták. A 20. század elején 2751 lakosa közül 2007 volt román, 420 magyar, és 254 német. Románia legnyugatibb települése. Határátkelő híján zsákfaluvá lett.

4. A délkeleti hármashatárpont megállapítása

A két szerződés fenti rendelkezéseiből kiindulva állapították meg a Magyar-Román és a Magyar-Szerb-Horvát-Szlovén HMB-ok 1922. június 12-én közösen hozott határozattal a Magyar-Román-Szerb-Horvát-Szlovén hármashatárpont helyét. Óbék községet azonban Jugoszlávia az 1923. november 24-i jugoszláv-román területcsere keretében Romániának engedte át. Ennek folytán vetődött fel (mint már a trianoni határmegállapítás idején is), a délkeleti (Magyar-Román-Szerb-Horvát-Szlovén) triplexre vonatkozó 1922. június 12-i bizottsági határozat módosításának a – triplex kb. 13 km-rel délnyugat felé eltolásának – kérdése. A határozat módosításához szükséges lett volna mindhárom érdekelt állam, tehát Magyarország hozzájárulása is.

A magyar határbiztos a határozat módosításához nem járult hozzá. A korabeli forrásokból kivehető, hogy azért sem, mert a Magyar-Román HMB a triplexhez közvetlenül csatlakozó „A” határszakaszon előterjesztett magyar területi követeléseket elutasította, illetve csak részben teljesítette. Így Kiszombor határából kb. 300 kataszteri holdat, ottani kisgazdák földjét; továbbá a szintén színmagyar Porgány községet és határának nagyobb részét; a nagylaki kendergyárat a HMB Romániának juttatta. A Porgány község határából Magyarországnak „visszaitélt” kisebbik részt a trianoni határmegállapítási munkák befejezése után Kiszomborhoz*** csatolták, amelynek községi határa ennek folytán az első világháború előtti (1910) állapothoz viszonyítva (10 317 kat. hold) 1 106 holddal növekedett.

A magyar-román-jugoszláv hármashatárkő 1925-ben történt elhelyezése nem felelt meg a műszaki célszerűség követelményének sem. Nem volt figyelemmel arra a megváltozott helyzetre, amelyet a triplex helyének 1922-ben történt kijelölése után 1923-ban végrehajtott jugoszláv-román határkiigazítás előidézett. Az a megoldás, amelyhez a Magyar-Román HMB 1925-ben kényszerűségből folyamodott, hogy – az Óbékától a hármashatárkő akkori helyéig terjedő kb. 13 kilométer hosszú vonalon 1 méter széles sáv választja el az egymás tőszomszédságában párhuzamosan futó magyar-román, és román-jugoszláv határvonalat, – műszaki szempontból valóban mesterkélt konstrukció.¹⁵⁵

5. Elmélet és a gyakorlat

5.1. A hármashatárpont környéke – Porgány-Kiszombor térsége

A Trianoni békeszerződés szövegezésének határozatlansága folytán a szerződésben jelzett hármashatárpontot a terepen soha nem lehetett megállapítani. A demarkációs vonal megállapításánál egy más pontot jelöltek ki hármashatárpontként és azt állandósították. A kitűzött demarkációs vonal által Kiszombor község elveszítette az un. „sárga határ”-ban fekvő, kisbirtokosok tulajdonát képező földjeit.

155 Suba 2009

Ezenkívül a hármashatárponttól délkeletre kb. 1,5 km távolságban fekszik a színmagyar, 980 lakosú Porgány község, amely azért fontos, mert a határában van az 5540 kat. holdas egykori Gróf Nákó féle uradalom, egy kendergyárral. Az uradalom a Szegedi Kenderfonógyár Rt. tulajdonát képezte, amelyet azért szereztek meg, hogy a szegedi kenderfonógyár részére – amely az idő szerint Magyarország egyetlen fonógyára – kenderkórót termeljen, azt kenderré és kóccá feldolgozva a fonógyárba beszállítsa, a munkások részére pedig a szükséges élelmet előállítsa.**** A gyár a háborús viszonyok következtében rákényszerült, hogy „saját hátszágában” termeljen kendert, mert Orosz- és Olaszországban fekvő kenderbeszerzési piacaitól elesett. A Trianoni békeszerződés által létesített határok végleg megfosztották a gyárat a Bácskában fekvő utolsó nyersanyag beszerzési forrásától. A Porgányi birtok elvesztése nemcsak a magyar kenderipar veszítette el nyersanyagát. Súlyos veszteséget szenvedett Szeged város élélémezése is, az uradalom látta el a várost tejtermékekkel, zöldségekkel és hüvelyesekkel. Különösen nagy veszteséget jelentett a Porgányi birtok elszakítása Kiszombor községre nézve, mert a község lakosságának nagy része a Nákó-i uradalomban dolgozott.

A Porgányi kendergyár és birtok megszerzése a románok legfőbb kívánsága volt. Törekvésüket a M-R HMB elnöke Meunier tábornok legmesszebbmenően támogatta. A tábornok e cél elérésére egy különös taktikát alkalmazott, mely abból állt, hogy Porgány községet a hármashatárponttal kapcsolatba hozta, mely által a bizottság döntési jogát korlátozhatta, különösen abban az esetben, ha a magyar érdekek jogosultságának megfelelően a Bizottság egy többségi szavazattal Porgányt netalán Magyarországhoz visszacsatolná.

Ezen jogi helyzet (junctim) létesítése azért mutatkozott szükségesnek, mert Porgány község a Trianoni békeszerződésben névleg nem volt megnevezve. Mint a hármashatárpont, nem tartozott azon helységek közé, melyeknek hovatartozásáról a HMB egyértelmű döntése kellett.

6. Diplomáciai csaták – a délkeleti hármashatárpont deleimitációja

A magyar-román határmegállapító bizottság tárgyalásai során a déli hármashatárpont kérdése az 1921. évi november 28-i ülésén vetődik fel először. A bizottság elnöke ekkor a Kísérőlevél alkalmazására vonatkozó tárgyalásokat – tekintettel az érdekelt államok biztosai által tett javaslatokra, – befejezeteknek nyilvánította. Kijelentette, hogy a nem érdekelt államok biztosai a határvonal tanulmányozásának befejezése után az érdekelt államokkal közölni fogják mindazon módosításokat, amelyeket ők érdemesnek találnak arra, hogy a Kísérőlevél***** értelmében a Népszövetséghez felterjesztessenek: Elfogadja a határvonal beosztását 11 szakaszra, melyek közül 6 szakaszban a határvonal véglegesnek tekinthető, míg a többi 5 szakaszban a határvonal még különös tanulmányozásra szorul. Az utóbbi szakaszok közé tartozik az „A” szakasz is, amely a déli hármashatárpontnál kezdődik.

1922. február 15-i ülésén a bizottság elnöke a „A” szakaszra vonatkozó határozatot megmásítja és kijelenti, hogy a nem érdekelt államok biztosai a kísérő levél alkalmazását az „A” szakaszra nem tartják szükségesnek, ebben a szakaszban csak a hármashatárpont végleges megállapítása marad hátra, ami a Magyar-Román és Román-Szerb-Horvát-Szlovén HMB-kal egyetértőleg fog megtörténni. Úgy a magyar, mint a román biztos tiltakoztak ezen határozat ellen, de leszavazták.¹⁵⁶

7. A hármashatárpont (triplex) megállapítása

1922. június 12-én a Magyar-Román és a Magyar-Szerb-Horvát-Szlovén HMB-ok közösen tárgyalnak a hármashatárpont megállapításáról. Cree angol ezredes, a Magyar-Szerb-Horvát-Szlovén HMB bizottság elnöke előadja a bizottság álláspontját és három pontot javasol, melyek mindegyike előnyösebb Magyarországra nézve, mint a békeszerződés hármashatárpontja.

A román biztos követeli, hogy határozatot csak a Román-Szerb-Horvát-Szlovén HMB jelenlétében hozzanak. A bizottság azonban visszautasítja követelését. Meunier tábornok, aki Cree ezredes javaslataival látszólag nem értett egyet, felosztatja a gyűlést azzal az ürüggyel, hogy mielőtt javaslatát bizottsága nevében benyújtaná, még egy saját bizottsági tárgyalásra van szüksége. Ezután saját bizottságának ülésén a kísérő levél és a Triplex közötti összefüggést állapítja meg, vagyis hogy a hármashatárpont eltolása a „kísérő levél alkalmazása nélkül nem lehetséges”. A kísérő levél alkalmazásának kérdését már letárgyalták, így a békeszerződés szövegében megállapított pontnak máshova helyezése teljesen ki van zárva.

A magyar biztos tiltakozik (hiába) ezen álláspont ellen, amely ellentétben van a bizottság korábbi határozataival. Megállapítja, hogy a hármashatárpont addig egyáltalán nem képezte a bizottság döntéseinek tárgyát. Sőt minden alkalommal, amikor a magyar fél kérte vagy javasolta Porgány község átcsatolását, a bizottság ezt azért utasította vissza, mert Porgány község hovatartozásának kérdése oly szorosán függ össze a hármashatárpont megállapításával, hogy ettől külön választani nem lehet. A hármashatárpont megállapítása pedig csupán a M-SZHSZ HMB egybehangzó döntése (d'entente) alapján lehetséges.

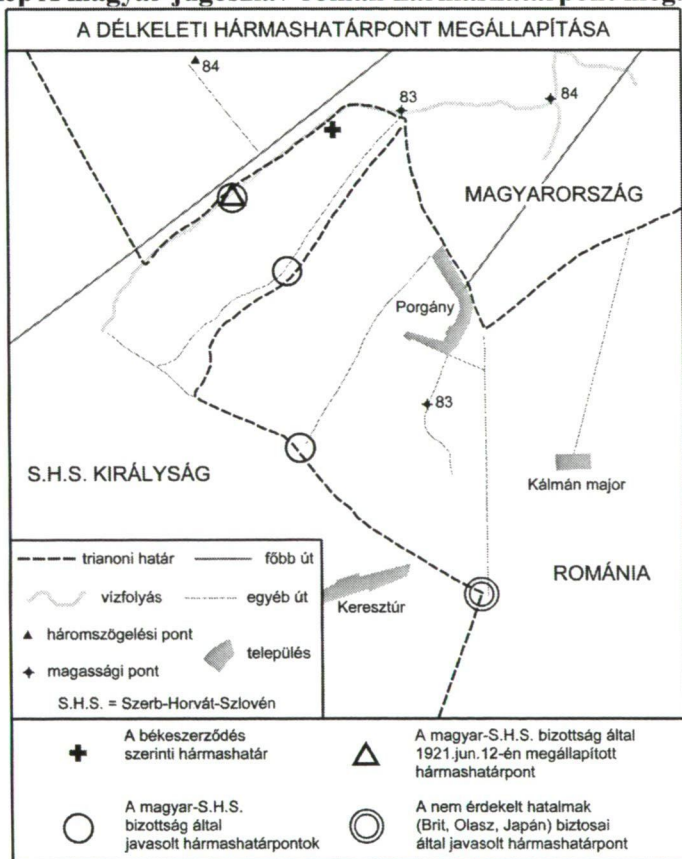
A bizottság 5 szavazattal 1 ellenében elhatározta, hogy a kísérőlevél az „A” szakaszban nem alkalmazható. Ez a határozat így Porgány község sorsát is eldöntötte.

Meunier tábornok miután a terepet így előkészítette, az összeült bizottságok előtt kifejtette, hogy a Magyar-Szerb-Horvát-Szlovén HMB által javasolt pontok hatálytalanok, mert azok a békeszerződésben megjelölt pontok megváltoztatását jelentik. Pontosán a békeszerződés szövegéhez kell alkalmazkodni. Ezen állásfoglalása azonban a Magyar-Szerb-Horvát-Szlovén HMB elnökének erélyes ellenvetésével találkozott. A Meunier tábornok által felvetett kérdést szavazásra bocsájtották, és elhatározták, hogy a hármashatárpont a kísérő levél alkalmazása nélkül is eltolható.

156 Suba 1996

Ez után Meunier tábornok álláspontja az volt, hogy az új hármashatárpontot amennyire csak lehetséges a Magyarországra nézve hátrányos békeszerződésben leírt hármashatárpont közelébe szorítsa. Ezért a következő szavazásnál, hogy a javasolt 4 hármashatárpont közül melyik legyen a két bizottság által elfogadva, a szavazást azzal kezdi, amely Magyarországra nézve a legelőnyösebb. Ezt a pontot a Magyar-Román HMB olasz biztosja javasolta, mely javaslatához az angol és japán biztosok is hozzájárultak. Meunier tábornok ilyen pontról hallani sem akart, de az angol biztos ezt a pontot szavazásra javasolta. A tábornokot leszavazták. Miután a hármashatárpont változtatására az érdekelt felek egyhangú véleménye (accord unanime) szükséges, könnyen érthető, hogy a román fél csakis az utolsó – Magyarországra nézve legelőnytelenebb – pontnál adta le megegyező szavazatát. Így lett az új hármashatárpont elfogadva, amely 950 m-re fekszik délre a békeszerződési hármashatárpont helyétől, a természetben egy kisbirtok kellős közepén, amely ezáltal három ország határába esik.

1.sz. térkép A magyar-jugoszláv-román hármashatárpont megállapítása



Maunier tábornok terve sikerült, elérte azt is, hogy ezzel minden olyan javaslatnak elejét vegye, amely arra irányulna, hogy Porgány községet az uradalommal együtt Magyarországnak ítéljék. Ugyanis a magyar-román és román-szerb határvonalak végpontjainak csatlakozása a hármashatárpontban geometriailag lehetetlen anélkül, hogy a magyar érdekek kárt ne szenvedjenek. Ilyen körülmények között Meunier tábornok bátran tehetett a jövőben olyan javaslatot is, mely Porgány községet Magyarországnak ítéli, biztosan tudva azt, hogy javaslatának végrehajtása – a hármashatárpont helyzete miatt – lehetetlen lesz.

1922. augusztus 12-én a nem érdekelt államok biztosai egy határvonalat javasolnak, amely által Porgány község kisbirtokaival együtt, a Porgányi uradalomnak a fele és a kiszombori sárga határ Magyarországhoz kerülne. Igaz a bizottság elnöke 1923. szeptember 9-i végleges jelentésében azt állítja, hogy a nem érdekelt államok biztosai e javaslatot azzal indokolták, hogy a Porgányi uradalom a szegedi kenderfonógyár tulajdona. Ez azonban nem teljesen igaz, a biztosok nem csak ezért javasolták. A román biztos tiltakozik, mert Porgányt a Sevres-i szerződésben Romániának ítélték. Különben is, egy ilyen változás csakis a kísérő levél alkalmazása által lehetséges, ami pedig a bizottság 1922. február 15-i döntésével ellenkezik. A bizottság a román biztos éveléseit visszautasítja, a tárgyalást befejezettnek tekinti, de döntést nem hoz.

1922. szeptember 3-án a Magyar-Román HMB elnöke a Nagykövetek Tanácsához címzett augusztus havi jelentésében külön referál a hármashatárpont és Porgány község kérdéséről. Kifejti a véleményét, hogy az újonnan megállapított hármashatárpont ténylegesen csak mint a magyar-szerb és magyar-román határvonalak csatlakozó pontja szerepelhet, míg a végleges hármashatárpont helye a román-szerb határvonal megállapításától függ. Ezzel a megszavazott hármashatárpontnak csak ideiglenes jelleget tulajdonít. Jellemző különben, hogy Meunier tábornoknak már ekkor tudomása volt arról, hogy a román-szerb határ jóval tovább nyugatra lesz kitolva, miáltal Porgány községet, – mint azt a nem érdekelt államok biztosai javasolták – minden nehézség nélkül Magyarországhoz lehetne csatolni.¹⁵⁷

1922. november 3-án a román biztos egy adás-vételi szerződést terjeszt a Magyar-Román HMB elé, amelyben bizonyítja, hogy a Porgányi uradalmat román alattvalók vették meg. Annak ellenére, hogy az uradalom törvényes birtokosai okmányokkal bizonyítják, hogy ezen adás-vételi szerződés csak fiktív jellegű. Meunier tábornok nem dönt, hanem újra elnapolja az ügyet, későbbi tanulmányozás céljából. Öt hónap múlva ez az egyetlen kérdés, mely elintézetlen marad, amikor a bizottság az határszakasz delimitációs munkálatait befejezi.

1922. november 22-én, a Meunier tábornok a Nagykövetek Tanácsának a Porgányi ügyről egy külön jelentést készít. Ebben a jelentésében a Porgányi kérdés jogi szempontjaival foglalkozik: a Trianoni és a Sevresi szerződések ellentéteit fejtegeti; így teljes ellentétbe kerül saját – és társbiztosainak – döntésével, amikor ezt a

157 Suba J 1996

kérdést újra felveti (amit a román biztos egyébként is állandóan napirenden tartott). Utalva az újonnan közbejött, de meg nem nevezett eseményekre – mintha ezek okozták volna a döntés elhalasztását – a nagykövetek Tanácsának 1922. augusztus 7-i jegyzékére hivatkozik, amely pont őt sürgeti a határmegállapító munkálatok befejezésére, azért hogy a Nagykövetek Tanácsának véleményét még a döntés előtt megkaphassa. A kért véleményt a következő két kérdésbe foglalja össze:

- 1). Lehet-e Porgány községet a Trianoni békeszerződés szerint, a kísérő levél alkalmazása nélkül Magyarországhoz csatolni?
- 2). Összeférhető-e a Sevresi szerződéssel Porgány község Magyarországhoz való csatlakozása a kísérő levél nélkül, a Magyar-Román HMB által?

Ezzel a levéllel egyrészt fedezni akarja magát a Porgányi kérdés megoldásának 5 hónapos elhúzódása miatt; másrészt a Nagykövetek Tanácsától egy olyan határozatot remél; amely vagy a magyar érdekekkel ellentétes, vagy pedig a helyzetet még jobban összekuszálja.

Egy héttel később – 1922. november 28-án Meunier tábornok egy külön átiratban igyekszik a Nagykövetek Tanácsának döntését befolyásolni, azáltal, hogy Ő személy szerint azon határozatát, hogy Porgány községet Magyarországhoz csatolják, visszavonja, amit főleg a birtok tulajdon viszonyainak megváltozásával indokol; azonkívül a Sevresi szerződést is olyannak tünteti fel, amely habár jogilag hatálytalan, a gyakorlatban nem mellőzhető. Feltűnő a jegyzék formája, és hogy Meunier tábornok abban a társbiztosok véleményéről hallgat – mert tudja, hogy azok nézetét nem osztják.

1923. február 12-i jegyzékében a Nagykövetek Tanácsa kijelenti, hogy a Trianoni békeszerződés nem ellenkezik azzal, hogy Porgány községet Magyarországhoz csatolják, ezt ugyanis a Sevresi szerződés is megengedi, ha pontosan lesz értelmezve.

A Nagykövetek Tanácsa ezen tiszta döntéséhez Meunier tábornok egy olyan véleményt fűz, amely Porgány község hovatartozását újra összeköti a hármashatárpont helyével. Kijelenti ugyanis, hogy Porgány község Magyarországhoz való csatolása nehézségekbe ütközik, mert így a hármashatárpont helye is megváltozik, ami pedig az érdekelt Államok hozzájárulásától függ. Ez a véleménye Porgány község átcsatolását a következő tárgyalásoknál megakadályozza. Akkor, amikor a Szerb-horvát-szlovén és a Román királyság megegyezett abban, hogy Óbéd község Romániához kerüljön, – ennek következtében a hármashatárpont helyének is változnia kell, – a Nagykövetek Tanácsának döntése és véleménye együttesen szolgálnak alapul a magyar érdekeknek.

1923. február 26-án a Magyar-Román HMB tárgyalásain újra előkerül Porgány község kérdése. Meunier tábornok eleinte csak tapogatódzva foglalkozik és főleg a nem érdekelt államok biztosaival tárgyal, akiket igyekszik meggyőzni. A magyar biztosnak sikerül megghiúsítani a tábornok azon kísérletét, hogy a Porgányi uradalmat, – mint román polgárok tulajdonát – teljes egészében Romániához csatolja. Egyetlen érve az, hogy a Porgányi birtok 1922. július 22-én telekkönyvileg tényleg nyolc román vevő nevére lett átiratva. Az, hogy ez a fiktív adásvétel következ-

ménye nem zavarja, mert ez a tény lehetőséget ad arra, hogy a hármashatár újra előtérbe kerüljön.

Ez irányú érveléseit egy jegyzékbe foglalva az 1923. március 2-án megtartott bizottsági ülésen meglepetésszerűen felolvassa és minden tárgyalás mellőzésével másnap estéig választ kér. Ezzel eléri azt, hogy a tárgyalásokat újból el lehet napolni, vagy a magyar biztosra nyomást gyakorolni, azért, hogy a függőben lévő határrészt úgy állapítsa meg, – függetlenül a hármashatárpont mindenkori helyétől – hogy mint végleges határ kerüljön szavazásra. Javaslatának lényege – amelyet, mint a nem érdekelt államok biztosainak egyértelmű véleményeként tüntett fel – az, hogy a kérdéses határrész mindaddig függőben maradjon, míg a három érdekelt bizottság a hármashatárpontot meg nem állapítja, és erről mind a magyar-szerb-horvát-szlovén HMB bizottság elnöke, mind a nagykövetek Tanácsa sürgősen értesüljön.

A magyar biztos 1923. március 3-án válaszol (míg a román biztos jegyzéke március 3-ról van keltezve, de március 6-án felel.) A magyar biztos elfogadja a nem érdekelt államok biztosainak javaslatát, hogy a kérdéses határszakasz a hármashatárpont végleges megállapításáig függőben maradjon, és erről a Nagykövetek Tanácsát értesítsék. Ugyanakkor a bizottság feloszlását is javasolja, mindaddig, míg a román-szerb határt véglegesen meg nem állapítják. A Nagykövetek Tanácsának február 12-i átírata alapján legyen meg minden lehetőség, hogy a létező hármashatárponthoz a román határ oly módon csatlakozzék, hogy Porgány község magyar területre essen.

A román biztos többszöri felhívásra sem nyilatkozott, hogy milyen lesz a román-szerb határ. Az elnök 1923. február 9-i sürgetésére a román biztos március 2-án kormányának azon válaszát közölte, hogy: „miután a román jugoszláv határ nincsen véglegesen megállapítva, semmi körülmények között nem lehet erre támaszkodni a magyar-román határmegállapító bizottság munkálatainál” Ez a válasz feltűnően összecseng a Meunier tábornok meglepetésszerűen felolvasott jegyzékével. A románok vonakodására pedig jellemző, hogy már akkor tudomásuk volt arról, hogy a román-szerb határ Óbéb községet is Romániának juttatja – miáltal a hármashatárpont messze nyugatra eltolódik az akkori – elméleti – helyétől.

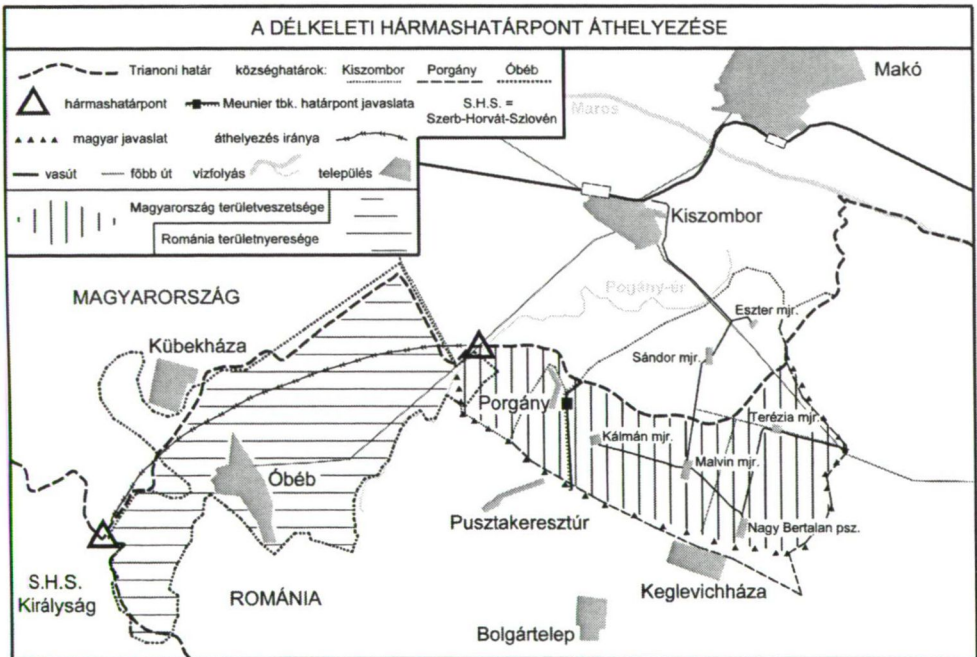
Meunier tábornok eleget tesz a román biztos kérésének, aki a függőben lévő határrész megállapítását sürgeti, és aki Nagykövetek Tanácsának 1922. július 27 és augusztus 7-i átírataira hivatkozik. 1923. március 9-én Meunier tábornok a nem érdekelt államok biztosainak végleges javaslatát közli a magyar és román biztossal. Előtte négy napig tárgyal a nem érdekelt államok képviselőivel. A jegyzék átadása után a bizottsági ülésen a magyar és a román biztost azonnali állásfoglalásra szólítja fel. Ez által újabb nyomást gyakorol a magyar biztosra, vagy elfogadja a nem érdekelt államok biztosainak javaslatát, vagy pedig a tárgyalások elnapolásáért a felelősséget teljesen magára veszi. Így a magyar biztos kényszerítve van a javaslat elfogadására, hiszen ha ellenkezik, a tábornok ügyis megszavaztatja, és biztos szó-
többséggel kikényszeríti akaratát.

A nem érdekelt államok biztosainak jegyzékében látszólag négy határvonal van figyelembe véve. Ezek közül az egyik határvonal teljesen fedi a román javaslatot, kettő pedig olyan, hogy elfogadásuk vagy a létező hármashatáron, vagy pedig a határ formája végett kezdettől fogva (de principio) lehetetlen. A negyedik határvonalban található a megoldás, amely a létező hármashatárból kiindulva fenntartja a demarkációs vonal által okozott összes sérelmeket, de visszacsatol Magyarországhoz a Porgányi uradalom 5 majorjából kettőt – a kendergyárat természetesen Romániának hagyva.

A nem érdekelt államok biztosainak ez a jegyzéke jellemző bizonyítéka Pogány-kérdés megoldása és a hármashatárpont kijelölésének mesterséges összekuszálására. Meunier tábornok nagyon ügyesen összekapcsolta, azért, hogy vég eredményben teljesen a román álláspontra helyezkedve kibúvót találjon azon helyzetből, amelybe az 1922. augusztusi javaslatával került, amikor Porgány községet az uradalom legnagyobb részével, és a „Kiszombori sárga határt” is látszólag Magyarországnak ítélte.

Így – a tények teljes elferdítésével, illetve fontos tényezők kihagyásával, – Meunier tábornok (mint a jegyzék szerkesztője), saját szerepének nyomait ügyesen eltünteti, hogy a fejlemények, amelyek esetleg a magyar félre nézve előnyösek lehetnek, ne következzenek be, és a megoldás igazságtalan volta a magyar félre nézve mindenképpen burkolt maradjon.

2.sz. térkép. magyar-jugoszláv-román hármashatárpont áthelyezése



A Magyar-Román HMB felosztása előtt úgy intézték el e kérdést 1925 júniusában, hogy a hármashatárkövet az 1922. június 12-i határozatnak megfelelően állították fel. Vagyis a román-jugoszláv határkiigazítás és területcsere előtti állapotnak megfelelően állították fel a határjelet, és onnan a gyakorlati értelemben vett hármashatárpontig egy keskeny jugoszláv fennhatóságú területsáv választotta el egymástól a magyar és román államterületet. A területcserét nem követte a triplex megváltoztatása: a gyakorlatban 13 km-rel délnyugati irányba történő áthelyezések kellett volna követni, ám ehhez a magyar kormány nem járult hozzá. Ez után történt meg a kijelölt pont állandósítása a terepen 1925-ben, és térképi ábrázolása.¹⁵⁸

Jegyzetek

- * Porgány: A Marostól délre fekvő magyar kisközség. Házainak száma 90, lakosaié 1253, a kik római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása Kiszombor. 1848-ig önálló pusztá. 1838-ban még csak 32 háza és 202 magyar lakosa volt, a kik dohánytermeléssel foglalkoztak. Földesura gróf Nákó Sándor volt. 1861-ben alakult önálló községgé. Jelenleg is a gróf Nákó családé. A lakosok gazdasági olvasókört, ifjúsági egyesületet és önkéntes tűzoltó-egyesületet tartanak fenn. A községhez tartoznak: Malvin-, Nagyberta-, Sándor-, Teréz-, Eszter- és Kálmán-majorok. A gróf Nákó-féle Sándor-majorban vajgyár van, 109jégkészítővel, Pusztaporgányi-tejgazdaság czímen. Forrás: Borovszki S. Torontál vármegye, ezen belül: TORONTÁL VÁRMEGYE KÖZSÉGEI. Irta Reiszig Ede dr. történetíró, a közp. szerk. biz. tagja. Kiegészítette Vende Aladár, a monográfia szerkesztője.
- ** Gyála (szerbül Ђала / Đala) település. közvetlenül a magyar határon. Törökkanizsa városától kb. 12 km-re északra fekszik. (Most a szerbiai Vajdaság Észak-bánsági körzetében, közigazgatásilag Törökkanizsa községhez tartozik. Kishatárforgalmú határátkelőhely köti össze a magyarországi Tiszaszigettel. A szőregi kincstári uradalom megszűntével a Wiener Bank-Verein vette meg az itteni kincstári birtokokat, melyek később gróf Szápáry Géza főudvarmester és fia Pál birtokába kerültek. Pál azonban több részre osztva eladta. Szápáry Géza 1888-ban egy kastélyt építtetett itt. Az 1900-as évek elején Lichtenegger Gyula és neje Csorja Zsuzsánna és Récsy Ede voltak a helység nagyobb birtokosai. Gyála 1920-ig Torontál vármegyéhez tartozott.
- *** Kiszombor nagyközség Csongrád megye Makói járásában. A szegedi, makói, nagyszentmiklósi és óbébai út találkozásában található, a Maros bal partján, a Torontál háromszögben. A lakosság mezőgazdasággal foglalkozott, 1900-ban 167 kisiparosnak volt iparengedélye. Kiszombor etnikai összetétele 1910-ben: 4021 magyar, 28 német, 9 oláh, 1 szerb, 48 egyéb. 1911-ben a község nyugati részén létrejött a szőlő-telep. A község határa 1900-ban 12 465 katasztrális hold, lakóinak száma 4108. 1921-ben 675 házhelyet osztottak ki. 1922-től a csonka Torontál vármegye ideiglenes székhelye. 1923-tól Csanád, Arad és Torontál k.e.e. vármegye torontáli járásának székhelye.

¹⁵⁸ Suba 2006; Suba 2009b; Suba 2010

**** Szegeden Bakay Nándor 1873-ban létrehozott egy mechanikus kötélgyárat, amely nemcsak a Szeged és környékre, hanem a hadsereg és a külföldi megrendelők számára is szállított. Ilyen üzleti viszonyok között, Bakay 1877-ben üzemét, amely ebben az időben már 100-120 munkást foglalkoztatott, gőzerőre rendezte be, angol feldolgozógépeket állított üzembe. Így, Bakay gyára a Duna Gőzhajózási Társaság Hajógyárával együtt jelentette az ország kötéliparát. 1890 december 29-én átalakult Szegedi Kenderfonógyár Rt. -á, egészen 1892-ig, amikor azt egy nagy tűzvész megsemmisítette. Különböző állami közvetlen és közvetett támogatásokkal sikerült a leégett gyárat újra felépíteni és ettől kezdve az első világháborúig a zökkenőmentesen fejlődött. Ezt a fejlődést, csak az első világháború előtti túltermelési válság nehezítette, amikor már a gyár termékeinek 30%-át sikerült külföldön értékesíteni. A háború után a forradalmi harcok és a francia megszállás következtében a Szegedi Kenderfonógyár Rt. nehéz helyzetbe került. Jelentős földterületeket veszített el, ahol korábban kendert termeltek, kikészítőüzemi felszerelések kerültek idegen kézbe. szegedi kenderfonó gyár <http://www.kenderfono.hu/hu/cegunkrol/cegtortenet/>

***** A magyar kormány számára a legfontosabb dokumentum – amely bizonyos mérvű mozgásszabadságot biztosított részére – a Szövetséges és Társult Hatalmak válaszában kísérő levele a magyar békedelegáció elnökéhez, az úgynevezett “Millerand levél” (vagy másképpen a “Kísérőlevél”) volt, amelyet Alexandre Millerand francia miniszterelnök a békekonferencia elnöki minőségében írt alá. Ez a levél tulajdonképpen a trianoni határok bizonyos mérvű “revízióját” helyezte kilátásba. ...” A helyszínén megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék....ha a határmegállapító bizottságok...úgy vélik, hogy a szerződés intézkedései...valahol igazságtalanok,... módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetségek Tanácsa felajánlhassa jó szolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt, ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol ennek megváltoztatását valamelyik bizottság kívánatosnak mondja.” Ez volt a méz a madzagon, amit a magyarok előtt elhúztak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csüllög G.(2008a): Régiók a Kárpát-medencében – múlt vagy jövő? In: Közép-európai Közlemények I. évfolyam 2008. 1. szám 54-59.p.
- Csüllög, G. (2008b): Az európai áramlási terek hatása a Kárpát-medence területi tagolódásának történeti folyamatára. In Reményi P. – Szebényi A. (szerk.) A nagy terek politikai földrajza. Pécs, 2008. 334-341.p.
- Csüllög G.(2010): Birodalmi térszerkezetek a Kárpát-medencében. In: Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok V. évfolyam 1-2. szám 2010.181-186.p.
- Gulyás László (2002): Az Osztrák-Magyar-Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus. In: Gulyás László (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs 2002. 168-188. old.
- Gulyás L. (2005/a): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Gulyás László (2005/b): A versaillesi békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In: Glück Róbert, Gyimesi Gergely (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs 2005. 17-25. old.

- Gulyás László (2009): Az első világháború és a Trianon következményei a magyar gazdaságra. In: Gulyás László szerk. (2009): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. 101-112.old.
- Gulyás László (2012/a): A Horthy-korszak külpolitikája I. Az első évek 1919-1924. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő. 60-62. old.
- Gulyás László (2012/b): A Délvidék története 2. A török kiűzetésétől Trianonig 1683-1920. Közép Európai Monográfiák 6, Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged
- Kókai Sándor (2000): Adalékok a Maroszsög történeti földrajzához (XVIII-XIX. század). In: Az Alföld történeti földrajza (szerk.: Frisnyák S.). Nyíregyháza. 303-320. old.
- Kókai Sándor (2009): A trianoni államhatár kijelölésének problémái a torontáli háromszögben /1921-1925/ In.: „A Déli végeken” Tanulmányok a Magyarország és Jugoszlávia között a bácskai térségben kialakult hidegháborús konfliktusokról. Baja.25-32. old.
- Kókai Sándor (2015/a): Adalékok eltűnt „csonka” vármegyéink demográfiai jellemzőihez (1910-2011). In.: Tiszteletkötet Dr. Gál András geográfus 60. születésnapjára. Kókai S.-Boros szerk. Nyíregyháza-Szerencs. 327-342. old.
- Kókai Sándor (2015/b): A Maroszsög külterületi népessége (1910). In. Településföldrajzi Tanulmányok. (szerk.: Csapó T.) Szombathely. 2015/1. 61-71. old.
- Suba J.(1996): “Magyarország határának kitzzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése)” I -IV. 1996. Budapest. 1-1002 p. Doktori értekezés (kézirat.) ELTE BTK könyvtár
- Suba J.(2000): A trianoni magyar-román határ kitzzése 1921-1925 IN: Pótfüzet Az Alföld történeti földrajza c konferenciakötethez. (Szerk: Frisnyák Sándor) Nyíregyházán 2000. április 18-19-én megtartott tudományos konferencia előadásai Nyíregyháza 2000.(79. p.) 47-55. p.
- Suba J.(2001): A Magyarországi határváltozások végrehajtói - a Határmegállapító Bizottságok a XX. Században IN: Tanulmányok a XIX-XX. század történetéből A 2001. május 21-22-én tartott történetész doktorandusz konferencia előadásai. ELTE BTK. Történettudományi doktori iskola (szerk.: Zeidler Miklós) Budapest 2001. (330. p.) 273-284. p.
- Suba J.(2002): Egy határmegállapító bizottság anatómiája: a magyar- csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921- 1925.In: “Ahol a határ elválaszt „Trianon és következményei a Kárpát-medencében. (szerk.: Pásztor Cecília) Balassagyarmat-Várpalota 2002. (560.p.) 199-224. p
- Suba J.(2004): Magyarország államhatárának változásai 1867-1947 között (A Határmegállapító Bizottságok működése Magyarországon a XIX. XX. században.) Budapest Ph.D. értekezés
- Suba J.(2006): A trianoni magyar-román határszakasz térképei és leírása In: „Táj, környezet és társadalom” Landscape, Environment and Society Ünnepi tanulmányok Keveiné Bárány Ilona professzorasszony tiszteletére (Szerk: Kiss A-Mezösi G - Sümeghy Z.) Szeged 2006.(788. p.). 611-617. p.
- Suba J.(2008a): Államhatárok- a földrajzi tér elválasztása In: Geographia generalis et specialis Tanulmányok a Kádár László születésének 100. évfordulóján rendezett tudományos konferenciára Debrecen 2008. (szerk: Szabó József, Demeter Gábor) 381-386. p.
- Suba J. (2008b): A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX században -A Határmegállapító Bizottságok IN: “A Rendvédelem humán viszonyai” Rendvédelem-történeti füzetek XIV. évf./17. sz. 2008. (főszerk.: Dr. Parádi József) Budapest, 2010. 84-96.p.
- Suba J.(2009a): A trianoni hármashatárok 1921-1925 In: Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok IV. évf. 3-4. szám 2009. SZTE Mérnöki Kar. Ökonómiai és Vidékfejlesztési Intézet, (292.p.) 276-281.p

- Suba J.(2009b): A trianoni magyar-román államhatár határjeleinek története 1921-1925; In: Közép-Európai Közlemények Földrajztudományi tematikus szám Szónokyné Ancsin Gabriella köszöntése, 2009/4-5. száma (II. évfolyam, 4-5. szám No.6-7.) 130-136.p
- Suba J.(2010): A „Trianoni határ” határokmányai In: IV. régiók a Kárpát-medencén innen és túl konferencia 2010. nov. 12. Kaposvár. A Virtuális Intézet közép-Európa kutatására közleményei II. evf. 2-3-. Szám (No.3-4) (főszerk.: Dr. Gulyás László) 308-321.p. Szeged 2010.
- Süli-Zakar István – Csüllög Gábor (2006) A Délvidék helye és szerepe a Kárpát-medence térszerkezetében In Kókai Sándor (szerk.) A Délvidék történeti földrajza Nyíregyháza , 2006 251-273.p.